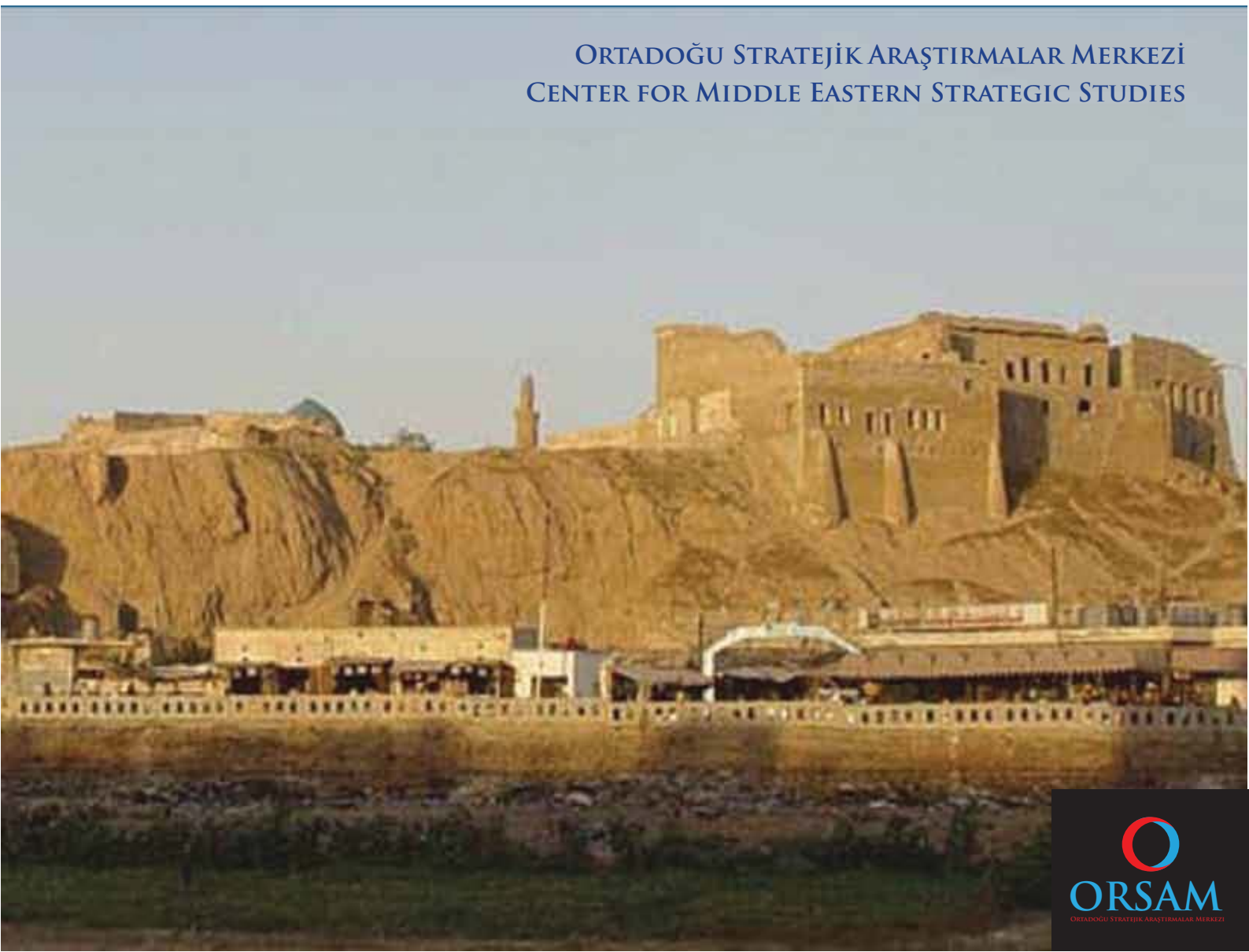

KERKÜK'TE MÜLK ANLAŞMAZLIKLARI:
SAHA ARAŞTIRMASINA DAYALI BİR ÇALIŞMA

PROPERTY DISAGREEMENTS IN KIRKUK:
A STUDY BASED ON THE FIELD SEARCH

منازعات الملكية في كركوك – دراسة ميدانية

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES

**KERKÜK'TE MÜLK ANLAŞMAZLIKLARI:
SAHA ARAŞTIRMASINA DAYALI
BİR ÇALIŞMA**

**PROPERTY DISAGREEMENTS IN KIRKUK:
A STUDY BASED ON THE FIELD SEARCH**

منازعات الملكية في كركوك – دراسة ميدانية

Rapor No: 30

Mart 2011

ISBN: 978-605-5330-50-7

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2011

Bu raporun içeriğinin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu raporda yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Tarihçe

Türkiye’de eksikliği hissedilmeye başlayan Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika çevrelerinin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla, 1 Ocak 2009 tarihinde Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) kurulmuştur. Kısa sürede yapılanan kurum, çalışmalarını Ortadoğu özelinde yoğunlaştırmıştır.

Ortadoğu’ya Bakış

Ortadoğu’nun iç içe geçmiş birçok sorunu barındırdığı bir gerçektir. Ancak, ne Ortadoğu ne de halkları, olumsuzluklarla özdeşleştirilmiş bir imaja mahkum edilmemelidir. Ortadoğu ülkeleri, halklarından aldıkları güçle ve iç dinamiklerini seferber ederek barışçıl bir kalkınma seferberliği başlatacak potansiyele sahiptir. Bölge halklarının bir arada yaşama iradesine, devletlerin egemenlik halklarına, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine saygı, gerek ülkeler arasında gerek ulusal ölçekte kalıcı barışın ve huzurun temin edilmesinin ön şartıdır. Ortadoğu’daki sorunların kavranmasında adil ve gerçekçi çözümler üzerinde durulması, uzlaşmacı inisiyatifleri cesaretlendirecektir. Söz konusu çerçevede, Türkiye, yakın çevresinde bölgesel istikrar ve refahın kök salması için yapıcı katkıları sürdürmelidir. Cepheleşen eksenlere dâhil olmadan, taraflar arasında diyalogun tesisini kolaylaştırmaya devam etmesi, tutarlı ve uzlaştırıcı politikalarıyla sağladığı uluslararası desteği en etkili biçimde değerlendirebilmesi bölge devletlerinin ve halklarının ortak menfaatidir.

Bir Düşünce Kuruluşu Olarak ORSAM’ın Çalışmaları

ORSAM, Ortadoğu algılamasına uygun olarak, uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve uygun pozisyonların alınabilmesi amacıyla, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarına aydınlatıcı bilgiler sunar. Farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretir. Etkin çözüm önerileri oluşturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarını teşvik eder. ORSAM; bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayım kapasitesine sahiptir. ORSAM, web sitesiyle, aylık Ortadoğu Analiz ve altı aylık Ortadoğu Etütleri dergileriyle, analizleriyle, raporlarıyla ve kitaplarıyla, ulusal ve uluslararası ölçekte Ortadoğu literatürünün gelişimini desteklemektedir. Bölge ülkelerinden devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve STK temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak bilgi ve düşüncelerin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

İçindekiler

Takdim	4
Özet.....	5
Giriş	6
Yöntem	6
Arazi ve Mülk Anlaşmazlıkları ve Gaspların Tarihçesi	11
Kerkük'e Bağlı Nahiye ve Köylerde Arazi Gaspı ve Mülkiyet Sorunlarına İlişkin Tespitler	17
Sonuç	20

TAKDİM

Irak 2003 yılında işgal edildikten sonra ülke pek çok sorunla karşı karşıya kaldı. Devlet otoritesinin ortadan kalktığı bir ortamda yaşanan siyasi şiddetin yanı sıra insan yaşamının her alanı pek çok yeni ve yıkıcı etkiye maruz kaldı. Yıllar boyunca diktatörlükle yönetilen ülkede rejimin haksız uygulamaları pek çok kişiye büyük sıkıntılar yaratırken yeni gelen yönetimler ve düzensizlik bu sıkıntıların katmerleşmesine neden oldu. Dünyanın büyük bir kısmında Irak'ın siyasi sorunları ya da stratejik meseleleri ele alınmaktadır. Bununla birlikte, şiddet olayları yüzünden yüz binlerce insanını kaybeden, milyarlarca dolarlık yolsuzlukların yapıldığı 4,5 milyon insanın ülke içinde yer değiştirdiği veya ülke dışına göç ettiği bir ortamda sosyal sorun ve ekonomik sorunlar her geçen gün ağırlaşmaktadır. Özellikle, Saddam Hüseyin zamanında tüm gruplar gibi baskıya maruz kalmış olan Türkmenlerin sosyal ve ekonomik sorunları artmaktadır. Bunların hepsinin de ötesinde devletin aşırı derecede güçlü olduğu bir ortamda ellerindeki kaybeden Türkmenlerin şimdi devletin gücünü yitirdiği ortamda aynı şekilde olumsuz etkiye maruz kalmaları düşündürücüdür. İşte bu nedenle bu çalışma, Türkmenlerin varlıklarını ve kimliklerini ilgilendiren bir soruna dikkat çekmek için hazırlanmıştır.

Saddam Hüseyin ve hatta öncesinde kamulaştırma bahanesiyle topraklarına el konulan Türkmenler bu uygulamaya en çok Kerkük'te tabi tutulmuştur. Musul, Erbil, Kerkük, Selahattin ve Diyala'da yaşayan Türkmenlerin topraklarının devlet kullanımına bazen yasal bazen de yasal olmayan yollarla geçirilmesi işgalden sonra da devam etmiştir. Tapulu taşınmazları ellerinden alınan Türkmenlerin önemli bir kısmı mahkemeye başvurarak haklarını aramalarına rağmen davaların %95'inden halen sonuç alınmamıştır. Davaların önemli bir kısmının son derece önemli bir şehir olan Kerkük'te yaşayanlar tarafından açılmış olması meseleyi daha da ilginç hale getirmektedir. Bilindiği gibi Türkmenler, Araplar ve Kürtler yüzyıllardır bu şehirde yaşamaktadır. Her biri kendisine göre Kerkük'te hak iddia etmektedir. Ancak, hükümetlerin/rejimlerin baskısı ile yerel grupların siyasi ve fiziki baskısı altında kalan Türkmenlerin durumu kötüleşmektedir. Bu olayların merkezinin Kerkük olması ise Kerkük'teki Türkmen varlığına yönelik bir girişim olduğunu düşündürmektedir.

İşte bu çerçevede bu rapor, Kerkük'teki Türkmen taşınmazlarının tahlilini yapmak ve işgalin sıradan insanın yaşamına olan etkisini göstermek için yazılmıştır. Önümüzdeki dönemde Kerkük'ün statüsü daha çok tartışılır hale geldikçe Türkmenlerin malvarlıklarının ellerinden alınması da o kadar önem kazanacaktır. Ancak konunun siyasi boyutu bir yana, binlerce Türkmen'in ya evlerinin ya da tarım arazilerinin ellerinde alınması onlara günlük yaşamı da zorlaştırmaktadır. Bu çerçevede rapor üç ana bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde konunun tarihçesi incelenmiş, ikinci bölümde mevcut duruma ilişkin tespitler ve bulgular ortaya konulmuş, üçüncü bölümde ise sorunun çözümüne ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur. Metin Kasım ayında Kerkük'te yürütülen bir saha çalışmasına dayanmaktadır.

ORSAM olarak son iki yılda çok yakından takip ettiğimiz Irak'taki gelişmeleri önümüzdeki dönemde de izlemeye devam edeceğiz. Bu bağlamda Kerkük meselesinin kısa vadede tekrar gündeme getirilebilmesi ve sorunların çözümü için araştırmalar yapıp ve politika önerileri geliştirmeye çalışacağız. Bu konudaki yeni çalışmalarla ilgili her türlü görüş ve tekliflerinize açık olduğumuzu belirtmek isteriz.

Saygılarımla,

Hasan Kanbolat
Başkan

Hazırlayanlar: Sercan DOĞAN
ORSAM Ortadoğu Uzman Yardımcısı

Nebahat TANRIVERDİ
ORSAM Ortadoğu Uzman Yardımcısı

KERKÜK'TE MÜLK ANLAŞMAZLIKLARI: SAHA ARAŞTIRMASINA DAYALI BİR ÇALIŞMA

Özet

- Arazi ve mülk işgalleri, iki farklı zaman aralığına ayrılarak incelenmesi daha doğru olacaktır. Bunlar Nisan 2003 öncesinde gerçekleşmiş olan arazi ve mülk işgalleri ve Saddam Hüseyin yönetiminin 2003 Mart ayında devrilmesi sonrasında gerçekleşmeye başlayan ve halen devam eden arazi ve mülk işgalleridir.

- "Araplaştırma" politikasının hedef aldığı kitlelerin ayırıcı özelliklerinin etnik kimlikleri ve mezhepleri olduğu tespitinin yapılmasının ardından, dikkate edilmesi gereken bir husus da demografik değişikliklere dair alınan kararların, petrol tesislerini coğrafik olarak Arap yerleşimi içerisine alma çabası taşıdığıdır.

- Baas Partisi'nin "Araplaştırma" politikası kapsamında Kerkük için aldığı, arazi ve mülk gasparları ile ilgili kararlar 1975 tarihi ile başlamakta ve 2001 tarihi ile sona ermektedir.

- Nisan 2003'ten sonra bölgeden göç ettirilen vatandaşların geri dönmesi ve istimlak edilen arazilerini geri almak istemeleri esası ile Arap, Türkmen ve Kürtlerin bu istimlak edilmiş araziler üzerinde iddiaları farklı olmuş, bu karışıklığa kamu kuruluşlarının araziler üzerindeki tasarruf hakkını kamulaştırmanın devamı lehine kullanması da eklenmiş durumdadır.

- Nisan 2003'ten sonra ise arazi ve mülk anlaşmazlığı sorununun başka boyutlar kazandığını görülmektedir. Nisan 2003'ten sonra Kerkük'e, önceden göç ettirilmiş Türkmen ve Kürtlerin geri döndüğü gözlemlenmiştir. Geri dönüşlerin halen devam ettiği de belirtilmektedir. Bu nedenle sorundaki taraf sayısı bu tarihten sonra artmış, Türkmen, Kürt ve Araplar karşı karşıya gelen taraflar olurken devlet de bir başka taraf olarak sorunda varlığını devam ettirmiştir.

- Kerkük'teki arazi anlaşmazlıkları sorunu çok boyutlu bir hal almıştır. Bir yanda Türkmenlerin Baas döneminde kaybettikleri arazilerinin mülkiyetlerini üzerlerine alma girişimleri söz konusudur. Diğer yanda ise Kuzey Irak'taki Bölgesel Yönetimin Kerkük'ü kendi bölgesine dahil etme çabasının bir ayağı arazi ve mülk tecavüzleri üzerinde ilerlemektedir. Dolayısıyla Türkmenler, el konulan arazilerinin mülkiyeti bakımından hem merkezi hükümet hem de KDP ve KYB ile anlaşmazlık halindedirler.

- Kerkük'te her geçen gün kemikleşen bu sorunun çözülebilmesi için Irak'taki sistem tıkandığından sorun uluslararası kamuoyunun gündemine getirilmeli ve uluslararası örgütlerden destek aranmalıdır.

GİRİŞ

30 Ekim-9 Kasım 2010 tarihleri arasında Kerkük'te el konulan ve/veya işgal edilen Türkmen mülkleri konusunda bir saha araştırmasında bulunulmuştur. Bu araştırma ile Kerkük vilayetinde mal ve mülklerine el konulmuş topraklarına tecavüz edilmiş Türkmenlerin şikâyetlerinin belgeleriyle ortaya konulması konusunda bir çalışma yapılması hedeflenmiştir. Kerkük'ün statüsü bugün sadece Irak'ı değil bölge ülkelerini, dolayısıyla da bölgesel siyaseti ilgilendiren bir konu olmuştur. Bu yüzden Kerkük'teki arazi anlaşmazlıklarını siyasi bir konu olarak değerlendirmek gerekmektedir.

YÖNTEM

Gerçekleştirilen saha araştırmasında toplanan

belgeler 4 (dört) ayrı kategoride ele alınmaktadır. Bu kategoriler Tapu, Mahkeme Kararı, İstişhad Belgesi ve Şikâyet Dilekçesidir. Tapu kategorisi, el konulan Türkmen mülklerinin esas sahiplerinin Krallık döneminde veya 2003 sonrasında edindiği tapu belgelerini içermektedir. Mahkeme Kararı kategorisinde, Irak'ta arazi anlaşmazlıklarına bakan mahkemenin, Kerkük'teki arazi davalarına ilişkin verdiği kararlar bulunmaktadır. İstişhad belgeleri ise bir arazinin mülkiyeti ile ilgili olarak üçüncü kişilerin şahitlikte bulunduğunu gösteren belgelerdir. Şikâyet dilekçeleri ise Kerkük'teki arazi anlaşmazlıklarına ilişkin, mülk sahipleri tarafından mahkemeye iletilen dilekçelerdir. Saha araştırmasında toplam 770 belge elde edilmiştir. Bu belgelerin yukarıda açıklanan kategorilere göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmektedir:

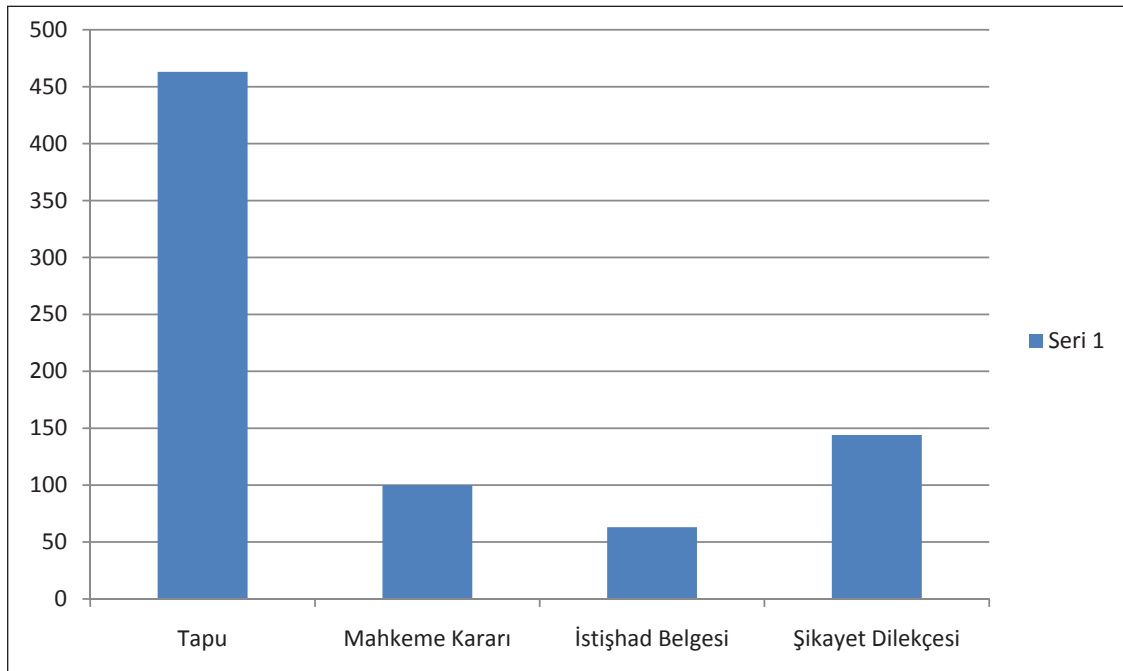
Çalışma Kapsamında Elde Edilen Belgeler

Tablo 1

Tapu	Mahkeme Kararı	İstişhad Belgesi	Şikayet Dilekçesi	TOPLAM
463	100	63	144	770

Çalışma Kapsamında Elde Edilen Belgeler

Grafik 1

Araştırma kapsamında Kerkük'te çeşitli kurum, kuruluş ve şahıslarla görüşülmüştür. Kerkük'ün civar yerleşim merkezlerinden Tazehurmatu, Beşir, Leylan, Yahyava, Türkalan, Yayçı ve Bulova ziyaret edilmiştir. Bu köy ve kasabalara yapılan ziyaretlerde yörenin önde gelen kişileriyle ve arazilerine el konmuş şahıslarla konuşulmuş ve kendilerinden arazi anlaşmazlıklarına dair belgeler istenmiştir. Kerkük içerisinde ise arazi anlaşmazlıklarıyla pek çok Türkmenin şahsi olarak ilgilenmesinin yanı sıra Irak Türkmen Cephesi Siyasi Dairesi ve Irak Türkmen Meclisi kurumsal olarak ilgilenmektedir.¹ Bununla birlikte Türkmenlerin 140. Madde ve 23. Madde ile ilgili çalışmaları kapsamında da arazi anlaşmazlıkları konuları işlenmiştir. Ancak Kerkük'te çok yoğun olarak görülen arazi anlaşmazlıkları konusunda Türkmenlerin çalışmalarında bir dağınıklık göze çarpmaktadır.

23. Madde kapsamında 2 Türkmen, 2 Kürt, 2 Arap ve 1 Hıristiyan milletvekilinden oluşan

Parlamento Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyonun 3 bölümden oluşan raporunu sırasıyla nüfus ve gıda karnesi, ihlaller ve işgaller ile idari gasplar başlıkları oluşturmaktadır.² Aynı komisyon kapsamında Irak Türkmen Adalet Partisi tarafından hazırlanan rapor da bu saha çalışması kapsamında incelenmiştir. Bu iki belgeye ek olarak bölgede konuyla ilgili çalışmalar yapan kaynaklardan edinilen belgeler de değerlendirilmeye alınmıştır. Son olarak, 2004 yılında kurulan Arazi ve Mülk Anlaşmazlıkları Dairesi ile görüşülmüştür. Yapılan görüşmelerde edinilen bilgilere göre, Kerkük'te 5 adet Arazi ve Mülk Anlaşmazlıkları Dairesi bulunmaktadır. Kerkük merkezdeki Arazi ve Mülk Anlaşmazlıkları Dairesi Yayçı, Topsava, Şuvan, Leylan ve Karaincir'den gelen şikâyetlerle ilgilenmektedir. Arazi ve Mülk Anlaşmazlıkları Daireleri ise Tazehurmatu, Dibis, Dakuk/Tavuk ve Almas'da bulunmaktadır. Arazi ve Mülk Anlaşmazlıkları Daireleri verilerine göre dairelere gelen takribi şikâyetlerin sayısı ise aşağıdaki gibidir:³

Arazi ve Mülk Anlaşmazlıkları Dairelerine Ulaştırılan Şikâyet Dilekçeleri

Tablo 2

Arazi ve Mülk Anlaşmazlıkları Daireleri	Şikâyet Dilekçe Sayısı (Takribi)
Kerkük Merkez 1	13.700
Kerkük Merkez-Almas	9.000
Tazehurmatu	6.700
Dibis	15.093
Dakuk/Tavuk	2.226
Toplam	46.719

Arazi ve Mülk Anlaşmazlıkları Dairelerine Ulaştırılan Şikayet Dilekçeleri
Grafik 2

Tüm bu çalışmanın sonucunda elde edilen belgeler Tisin ve Kale içi semti gibi Kerkük merkez bölgelerinin yanı sıra Kerkük'ün civar

köy ve kasabalarını da içermektedir. Aşağıdaki tabloda toplanılan belgelerin köy ve kasabalara göre dağılımı görülmektedir.

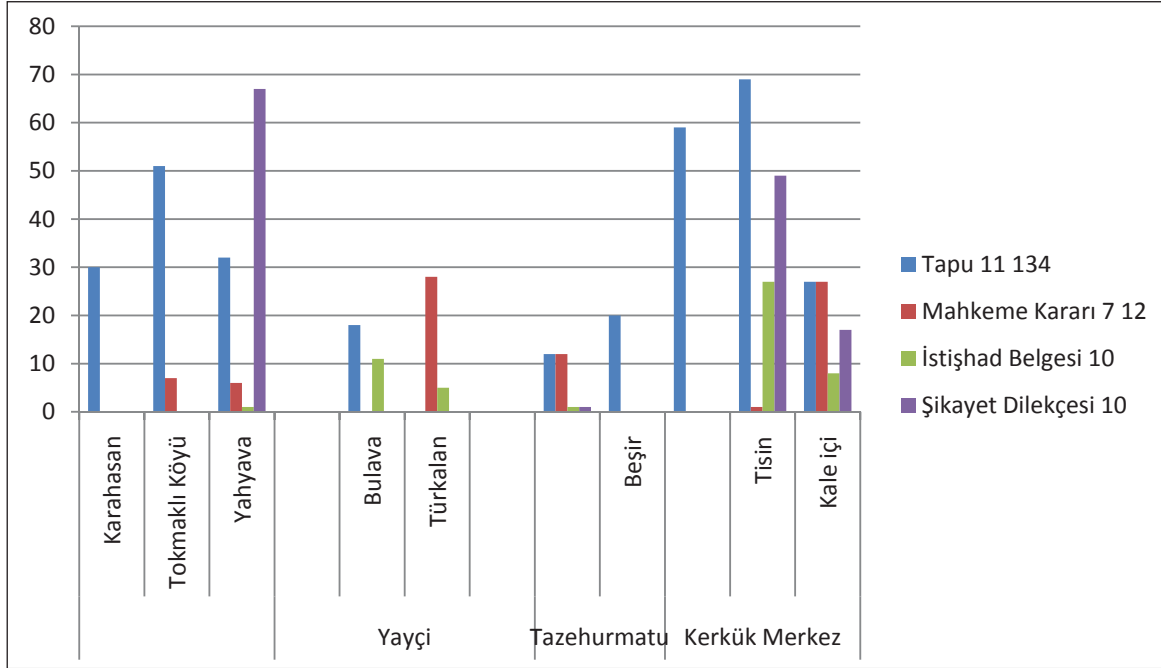
Elde Edilen Belgelerin Köy ve Kasabalara Göre Dağılımı

Tablo 3

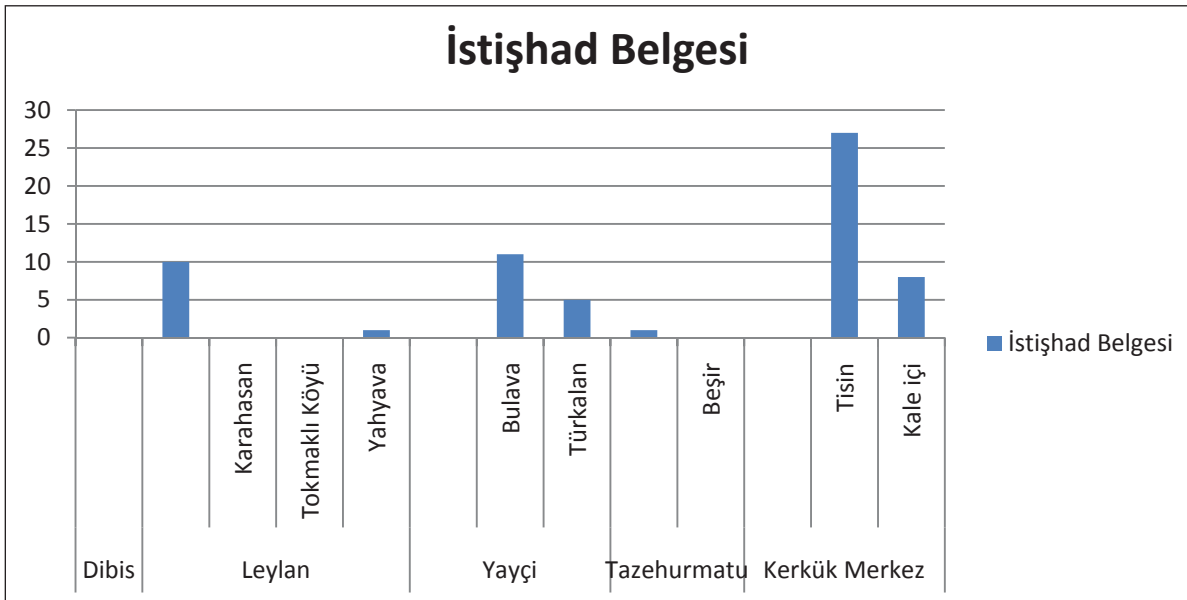
		Tapu	Mahkeme Kararı	İstişhad Belgesi	Şikayet Dilekçesi
Dibis		11	7		
Leylan		134	12	10	10
	Karahasan	30			
	Tokmaklı Köyü	51	7		
	Yahyava	32	6	1	67
Yayçı					
	Bulova	18		11	
	Türkalan		28	5	
Tazehurmatu		12	12	1	1
	Beşir	20			
Kerkük Merkez		59			
	Tisin	69	1	27	49
	Kale içi	27	27	8	17
TOPLAM		463	100	63	144

Eldedilen Belgelerin Köy ve Kasabalara Göre Dağılımı

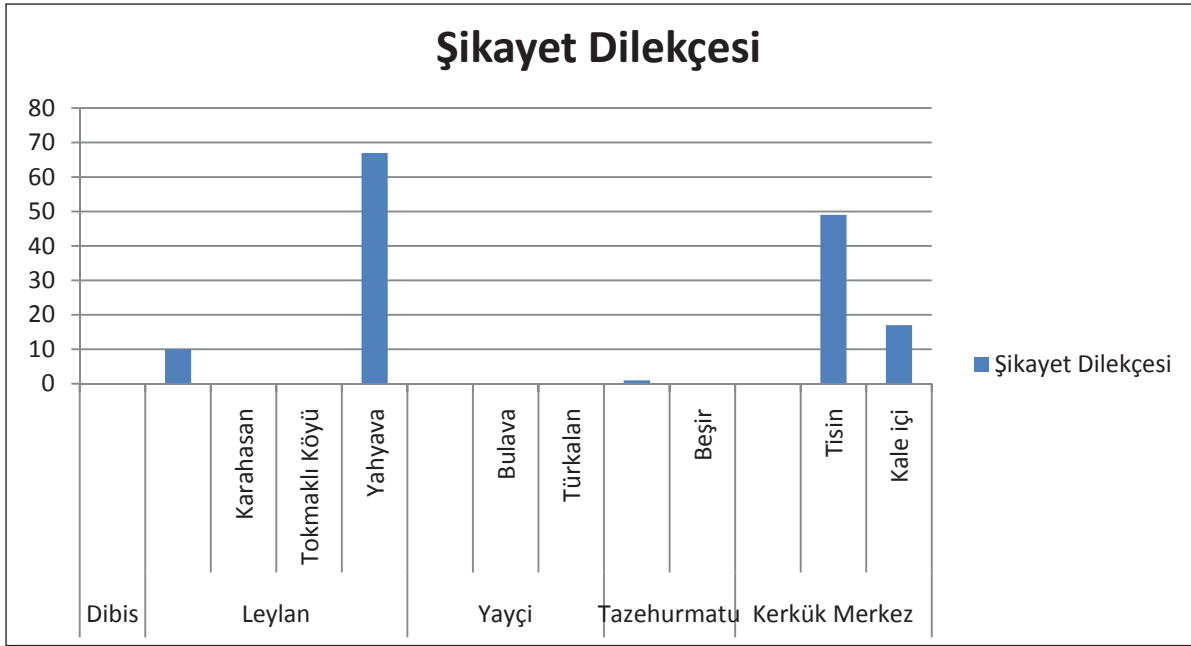
Grafik 3

İstışhad Belgelerinin Köy ve Kasabalara Göre Dağılımı

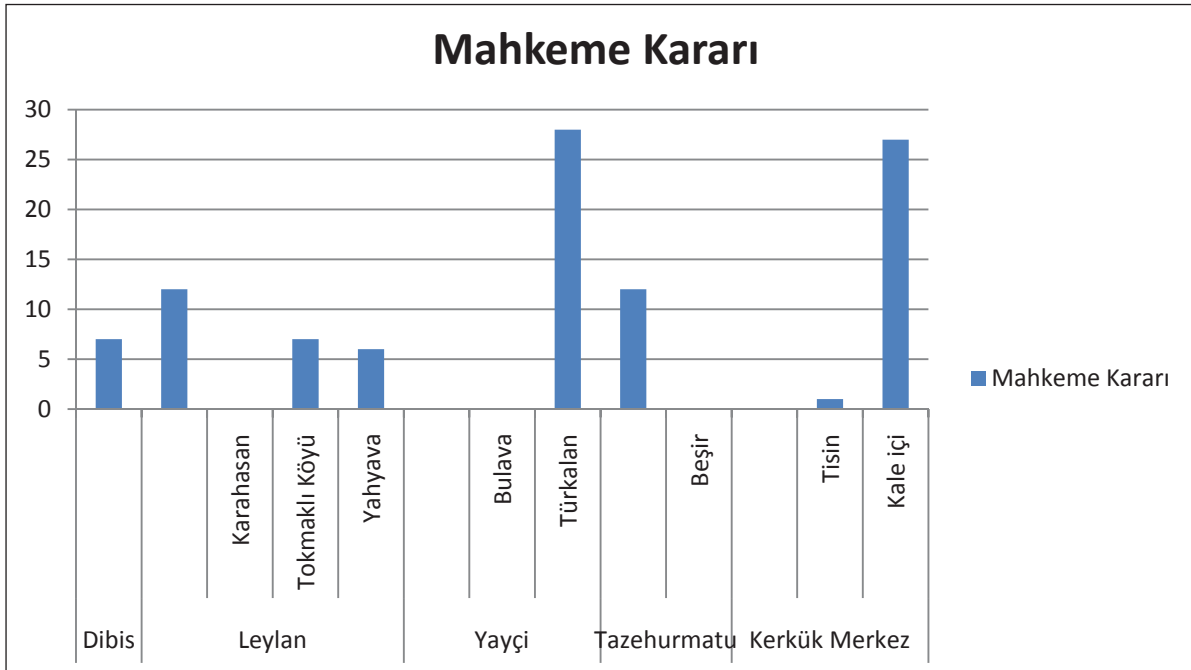
Grafik 4

Şikayet Dilekçelerinin Köy ve Kasabalara Göre Dağılımı
Grafik 5

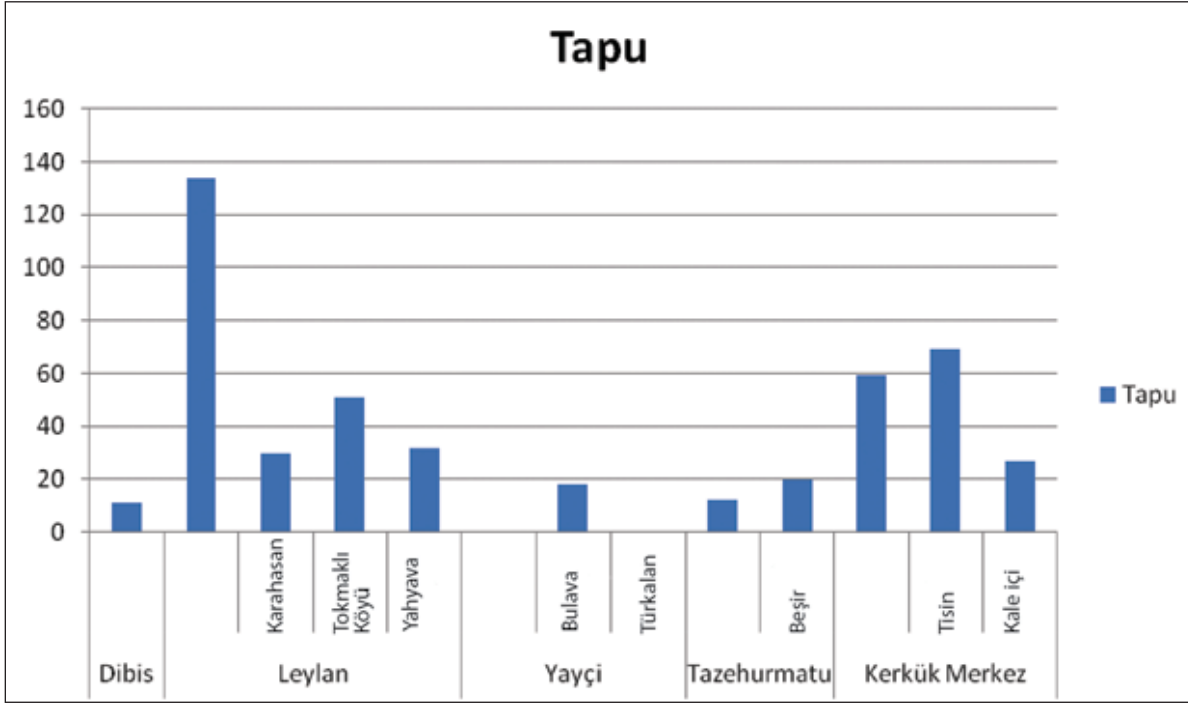

Mahkeme Kararlarının Köy ve Kasabalara Göre Dağılımı
Grafik 6

Tapu Evraklarının Köy ve Kasabalara Göre Dağılımı

Grafik 7

ARAZİ VE MÜLK ANLAŞMAZLIKLARI VE GASPLARININ TARİHÇESİ

Arazi ve mülk işgalleri, iki farklı zaman aralığına ayrılarak incelenmesi daha doğru olacaktır. Bunlar Nisan 2003 öncesinde gerçekleşmiş olan arazi ve mülk işgalleri ve Saddam Hüseyin'in yönetiminin 2003 Mart ayında devrilmesi sonrasında gerçekleşmeye başlayan ve halen devam eden arazi ve mülk işgalleridir.

2003 öncesi arazi ve mülk işgallerinin tarafları Irak Devleti kamu kuruluşları ve Irak vatandaşlarıdır. Baas Partisi'nin 1968 yılında iktidara gelmesinin ardından, özellikle Irak'ın kuzeyinde Arap dışındaki etnik kökenli vatandaşları sistematik olarak yerinden etme politikasının uygulandığı görülmektedir.⁴ Bu uygulamalarda bugüne kadar yapılmış pek çok akademik çalışmada ve sivil toplum örgütlerinin hazırladığı raporlarda⁵ 1968 yılından sonra Baas Partisi'nin uyguladığı politikaların özellikle Irak'ın kuzeyine yönelik olanlarda

ana hedefin Kürt etnik kimliği olduğu varsayımı, konunun tam olarak anlaşılmasına ve bugün sorunun çözümünde sorunlara neden olmaktadır. Baas Partisi, iktidara geldikten sonra, Irak sınırları içerisinde yaşayan Arap dışı diğer etnik kökenlerin tamamına baskı uygulamış, özellikle Irak-İran Savaşı döneminde bu baskı alanına mezhepçi anlayışı da eklemiştir. "Araplaştırma" politikasının hedef aldığı kitlelerin ayırıcı özelliklerinin etnik kimlikleri ve mezhepleri olduğu tespitinin yapılmasının ardından, dikkat edilmesi gereken bir husus da demografik değişikliklere dair alınan kararların, petrol tesislerini coğrafik olarak Arap yerleşimi içerisine alma çabası taşıdığıdır. Bu çabanın gerçekleştirilmesi için, Baas Partisi, gruplar üzerinde sadece yerinden etme politikası uygulamamış, ayrıca ana diller yasaklamış, memur atamaları Araplık esasıyla sınırlandırmış, Arapların etnik kimliklerini değiştirmelerini yasaklamıştır. Bu uygulamalar Arapların çoğunlukta yaşadığı bölgeleri "Araplaştırma" amacı taşımaktadır. Bu bağlamda, Kerkük'te 1937 yılından

İtibaren Irak Petrol Şirketi tarafından işletilen Baba Gürgür ve Kerkük'ü çevreleyen diğer üç petrol tesisinin, Baas Partisi'nin, Kerkük'teki Türkmenleri yerinden etme politikasında etkili olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Asimilasyon, kimlik değiştirme ve demografik değişiklikler yapma, "Araplaştırma" politikasının bölgelerde, azınlıkların ve diğer etnik kimliklerin yoğunluğunu azaltma ve uzun dönemde de kalanların Araplaşmasını sağlamayı hedeflemektedir.⁶ Bu bağlamda Irak'ta özellikle zengin petrol bölgeleri ve stratejik öneme sahip bölgelerin Araplaştırılmaya çalışılması Baas Partisi'nin en eski ve düzenli olarak uyguladığı politikalarından biridir.

Baas Partisi'nin "Araplaştırma" politikası kapsamında Kerkük için aldığı, arazi ve mülk gaspları ile ilgili kararlar 1975 tarihi ile başlamakta ve 2001 tarihi ile sona ermektedir. Kerkük'te şahıs arazileri devlet tarafından, 1975 tarihli 336,369, 398 ve 1381 sayılı kararlar, 1976 tarihli 53 nolu karar, 1977 tarihli 222 sayılı karar, 1978 tarihli 974 sayılı karar, 1980 tarihli 1554 sayılı karar, 1981 tarihli 12, 126, 181, 1391 ve 183 sayılı kararlar, 1984 tarihli 730, 1081 sayılı kararlar, 2000 tarihli 117 sayılı ve 2001 tarihli 137 sayılı kararlar ile istimlak edilmiştir/kamulaştırılmıştır. Bu kararlar çerçevesinde bazı bölgelerde Türkmen ve Kürt yerleşimler tahliye edilip Irak'ın güney illerine göç ettirilmiştir. İstimlak edilen yerlere ise Arap nüfus getirilmiştir, devlet teşviki ile konutlar inşa edilmiş, yeniden parsellenen zirai araziler Araplara dağıtılmıştır. Bazı araziler ve mülkler ise kamu yararı amaçlar için kullanılacağı gerekçesi ile istimlak edilmiş bir kısmı bu amaç doğrultusunda kullanılmış, bir kısmı ise belirtilen amaçlar dışında kullanılmış ya da hiç kullanılmamıştır. Nisan 2003'ten sonra bölgeden göç ettirilen vatandaşların geri dönmesi ve istimlak edilen arazilerini geri almak istemeleri esası ile Arap, Türkmen ve Kürtlerin bu istimlak edilmiş araziler üzerinde iddiaları farklı olmuş, bu karışıklığa kamu kuruluşlarının araziler üzerindeki tasarruf hakkını kamulaştırmanın devamı lehine kullanması da eklenmiş durumdadır. Ayrıca bazı kamu

binaları ve arazileri de Kürtler tarafından Sivil Toplum Kuruluş binaları, Siyasi Parti Binaları ve konut gibi amaçları dışında da kullanılmaktadır.

Kerkük'te ilk kamulaştırma, 1975 yılında Irak Cumhurbaşkanı Ahmed Hasan El-Bekir tarafından imzalanan 369 sayılı karar ile Ricabele, Tercil, Türkişan, Yahyava, Leylan, Küçük Sarı Tepe (Sarı Tepe Sağır), Büyük Sarı Tepe (Sarı tepe Kebir), Karalı, Tokmaklı, Yarımca, Karadere, Meri, Kuşkayı, Kovan, Çokmağa, ve Karadere yerleşim birimlerinde gerçekleşmiştir. Adı geçen bölgelerde istimlak edilen araziler, devlet tarafından parsellenmiş ve bu yerleşim yerlerine getirilen Arap nüfusuna dağıtılmıştır.

1975-2003 yılları arasında devletin kamulaştırdığı arazi ve mülkler üzerindeki tasarrufu tekörnek olmamıştır. Örneğin, Beşir Köyü tüm sakinleri 1985 yılında göç ettirilmiş, buradaki tüm konutlarda devlet tarafından yıkılmıştır.⁷ Beşir Köyü örneği tüm yerleşim alanının Araplaştırılmasına bir örnek olarak göstermek mümkündür. Öte yandan, Yahyava Köyü'nde ise tüm zirai araziler kamulaştırılmış, devlet tarafından 60'ar dönümlük parsellere ayrılmış, hem Yahyava Köyü Türkmenlerine hem de civardan buraya getirilen Araplara kullanım amacı ile verilmiştir.⁸ Burada ise Türkmen yerleşim birimlerinin homojenliğinin, Arap yerleşimciler getirilerek ortadan kaldırılmak istendiği gözlenmektedir. Öte yandan bazı arazilere kamu binaları inşa edilmiştir. Örneğin Leylan'ın Tepeli Köyünde 13. Parsel bir Türkmen'e ait olup 1975 yılında istimlak edilen arazinin bir bölümünde Irak Eski Devlet Başkanı Saddam Hüseyin zamanında askeri karargâh inşa edilmiştir.⁹ Bu noktada arazi ve mülk sahipleri arazilerinin gerçek değerini ve varsa burada yıkılmış olan evlerinin ve zarar görmüş mülklerinin tazminini talep etmektedirler. Ayrıca bazı araziler kamu kullanımı gerekçesi ile kamulaştırılmış, ancak hiçbir zaman bu amaçla kullanılmamıştır. Örneğin Ziraat Bakanlığı tarafından araştırma merkezi kurulması gerekçesi ile

kamulaştırılan 6500 dönümlük bir arazi bu dönemde Saddam Hüseyin'in karısı ve Yardımcısı tarafından ekilip biçilmiş, 2003 sonrasında ise devlet tarafından kullanılmamıştır.¹⁰ Verilen örneklerden anlaşılacağı üzere devletin kamulaştırdığı araziler üzerinde tek bir politikası olmamış, Kerkük'te demografik gerekçeler göz önünde bulundurularak değişiklik göstermiştir. 2003 yılına kadar alınan bu kararların uygulanmasında görülen çeşitlilik alınan kararların siyasi yönünü ayrıca vurgulamaktadır.

Nisan 2003'ten sonra ise arazi ve mülk anlaşmazlığı sorununun başka boyutlar kazandığını görülmektedir. Nisan 2003'ten sonra Kerkük'e, önceden göç ettirilmiş Türkmen ve Kürtlerin geri döndüğü gözlemlenmiştir. Geri dönüşlerin halen devam ettiği de belirtilmektedir. Bu nedenle sorundaki taraf sayısı bu tarihten sonra artmış, Türkmen, Kürt ve Araplar karşı karşıya gelen taraflar olurken devlet de bir başka taraf olarak sorunda varlığını devam ettirmiştir.

a) Bu noktada Irak vatandaşları arasındaki anlaşmazlığı öncelikle, üç etnik grup bağlamında değerlendirmek gerekmektedir. İlk olarak Kerkük'te mülk anlaşmazlığında önemli bir taraf olan ve tartışmalı yerleşimlere sahip Kürt nüfusunun sorundaki konumu ana başlıkla altında ele alınacaktır.

i. Nisan 2003'ten sonra Kerkük'e, göç ettirilen Türkmen ve Kürtlerin geri döndüğü ve geri dönüşlerin halen devam ettiği belirtilmiştir. Ancak, Kerkük'e Nisan 2003 sonrası gelen Kürt nüfusunun tamamının göçle bölgeden gönderildiği iddiası kuşku ve inandırıcı değildir. Bu kuşkunun bir nedeni Kerkük'e gelen Kürt nüfusunun bir kısmının konuştuğu lehçenin bölgede konuşulan Sorani değil de Kırmançi olmasıdır. Görüştüğümüz şahıslardan iletilen bilgiye göre, Suriye, Türkiye ve İran'dan Irak'a giriş

yapmış, sahte evrak ile Irak vatandaşı olarak gösterilen Kürtlerin Nisan 2003'ten sonra Kerkük'e yerleşmeye başladıklarıdır.¹¹ Kuşkunun bu bağlamda bir diğer nedeni ise Nisan 2003'ten sonra Kerkük'teki nüfus artış hızının fazlaca hızlı olmasıdır.¹²

ii. Kerkük'te, Kürt nüfusunun hızla artması, beraberinde ikamet ihtiyacını getirdiğinden, arazi işgali konusunda önemli bir yer teşkil etmektedir. 2003 sonrası Kerkük'e gelen Kürtler eski köylerine yerleşmiş, bu köylerin bir kısmı yerleşen nüfusun fazla olmasından dolayı daha büyük yerleşim birimleri haline gelmiştir. Örneğin, Rahimava Köyü'nün, 2003 yılından önce küçük bir yerleşim birimi iken, bugün büyük ölçekli bir yerleşim merkezi haline gelmiştir.¹³

Yerleşimlerin büyümesinin yanı sıra, bir kısım Kürt nüfusu kamuya ait olan arazilerde mahalleler kurmuştur. Bu duruma en iyi örnek Feylak'da bulunan mahallelerdir. Feylak 2003 yılından önce, askeri kışla olarak kullanılan bir bölgedir. Ancak kamuya ait bu arazinin tamamı, içindeki lojmanlarda dâhil olmak üzere, Kürt nüfusunun ikamet ettiği büyük ölçekli bir yerleşim alanına dönüşmüştür.¹⁴

Kamuya ait olarak görünen arazilerin işgalinin yanında, yasal olarak Türkmen şahıslara ait olan arazilerin de hukuki olmayan bir şekilde Kürt nüfus tarafından yerleşim amacı ile kullanılmaktadır. Bu tapulardan anlaşılacağı üzere, Türkmen şahıslara ait arazilerde Kürt nüfusun mahalleler inşa ettikleri görülmektedir. Kördere olarak bilinen mahalle buna bir örnek teşkil etmektedir. Üzerinde yüzlerce Kürt ailenin yaşadığı Kördere mahallesinin önemli bir kısmının tapuları da bir Türkmen aileye aittir.

Son olarak da, hukuki süreç tamamlanmasa da, 1975-2003 tarihleri arasında Kerkük'te arazi ve mülklerine devlet tarafından el konulup kamulaştırılan bazı araziler de benzer bir şekilde bu sorunun parçasıdır. Bu arazilerin eski şahıslarına geri döndürülmesi amacı ile şahıslar Arazi Anlaşmazlığı Dairesine şikâyet dilekçesi vermiştir. Bu araziler üzerinde hukuki anlamda bir süreç devam ederken, fiili olarak bazı araziler Kürt nüfus tarafından yerleşim amaçlı olarak kullanılmaktadır.

b) Kerkük'te, Irak vatandaşları arasında yaşanan mülk anlaşmazlığında bir diğer önemli taraf ise 1975-2003 tarihleri arasında bölgeye devlet teşviki ve hatta bazı durumlarda zorlaması ile yerleştirilen Arap nüfustur. Bu tarafın sorundaki varlığı, Kerkük'e Nisan 2003 tarihinden sonra gelen Türkmen ve Kürtlerle, 1975-2003 tarihleri arasında bölgeye yerleştirilen Arapların aynı arazi ve mülkler üzerinde hak iddia etmesi ve taleplerde bulunmasıdır. Bu bağlamda Arapların Kerkük'te Arazi Anlaşmazlığı ile olarak iki farklı yaklaşımı bulunduğu iletilmiştir.

i. 1975 tarihinden itibaren devletin aldığı kararlar çerçevesinde, bazı bölgelerdeki Türkmen ve Kürt yerleşimlerini tahliye ettiğini ve yaşadıkları yerlerken çıkarılan bu insanların Irak'ın güney illerine yerleştirildikleri yukarıda belirtilmiştir. İstimlâk edilen yerlere ise Arap nüfus getirilmiştir. Devlet teşviki ile konutlar inşa edilmiş, yeniden parsellenen zirai araziler Araplara dağıtılmıştır.

Nisan 2003'ten sonra ise Kerkük'e dönen insanlar, ellerinden alınan toprakların mülkiyetini geri almak için uğraşmış, bazı bölgelerde Arap nüfusu buralardan çıkarmışlardır. Ancak başka Arap yerleşimlerine yakın bazı

yerlerde ise Arap nüfus arazilerden çıkmamış, bugün hala Kerkük'te ikamet etmektedirler.¹⁵ Bu Arap vatandaşlar, arazilerde bulunan evlerinin değerinin kendilerine ödenmesini talep etmektedirler. Ayrıca, devlet tarafından kendilerine arazi verilmesi de bir diğer talepleridir.

ii. Kerkük'te ikamet etmemelerine rağmen soruna taraf olan Araplar da mevcuttur. 1975-2003 yılları arasında Kerkük'te devlet tarafından kamulaştırılan arazilere yerleştirilmek üzere Irak'ın bazı bölgelerinden Arap nüfus teşvik edilmiş veya zorlanmıştır. Bu tarihler arasında bazı Araplar ya hiç Kerkük'e gelmemiş, ya da bir süre ikamet edip 2003'ten sonra kendi rızaları ile Kerkük'ü terk etmişlerdir.

1975-2003 tarihleri arasında kamulaştırılan arazilerin parsellenip yeniden dağıtılması, 25 yıllık kullanım esası ile sınırlanan bir sözleşmenin vatandaşlara imzalatılması ile gerçekleşmiştir. Bahsi geçen Kerkük'te hiç yaşamamış ya da Kerkük'ü kendi rızası ile terk etmiş Arap nüfusun sahip oldukları tapular, bu sözleşmeye uymadıkları gerekçesi ile Nisan 2003'ten önce dönemin yetkili otoriteleri tarafından iptal edilmiştir. İptal edilmiş bu tapulara sahip bazı Araplar, bugün, iptal işleminin bir hak gaspı olarak değerlendirilmesi talebi ile soruna taraf olmaktadır.

c) Son olarak Kerkük'te mülk anlaşmazlığında önemli bir taraf olan Türkmen nüfusunun sorundaki konumu ana başlıklar altında ele alınacaktır. Türkmenlerin bu sorundaki varlığı başlıklandırılarak anlatılmaya çalışılacaktır. Kerkük'te anlaşmazlığa konu olan araziler zirai ve yerleşim arazileri olarak sınıflandırılabilir.

i. Nisan 2003'ten sonra Kerkük'e dönen Türkmenlerden bir kısmı, göç ettirildikleri bölgelere tekrar yerleşmiştir. Bu kişiler istimlâk edilen arazilerinin bir kısmını kullanabilmektedirler. Ancak yasal olarak ev yaptıkları ve kullandıkları arazilerin tapusu şahısların üzerinde görünmemektedir. Arazi Anlaşmazlıkları Mahkemesine istenilen evraklar ile başvuruda yapılmışsa da

- mahkeme süreci yavaş işlediğinden,
- alınan kararlar temyize Bağdat'taki Mahkemeye gönderildiğinden
- Kerkük'te alınan kararları uygulamamasından dolayı bu konudaki süreç yavaş işlemektedir.

Bu duruma Beşir Köyü örnek olarak gösterilebilir. Beşir Köyü 1986 yılında tamamen boşaltılmış, araziler de kamulaştırılmıştır. Göç ettirilen bölge sakinleri Irak'ta 32 göç bölgesine dağıtılmışlardır. (Müca, Kut, Erbil, Nasıriye, Necef, Ramadi, Havic, Riyah, Hab, Abbasi vs.) İstimlâk edilen arazilere devlet teşviki ile konutlar yapılmış ve Maamire ve Al Furrac aşiretleri (Arap) Beşir'e yerleştirilmiştir. 2004 yılından itibaren geri dönüşler başlamıştır. Arap nüfus, 38-45. Parseller hariç diğer arazileri boşaltmıştır ve bu araziler Türkmenler tarafından kullanılmaktadır. Ancak belirtildiği gibi bu arazilerin tapusu Türkmenler üzerinde değildir.¹⁶

ii. 2003 sonrası Kerkük'e dönüş yapan Türkmenlerden bir kısmı ise istimlâk edilen arazilerini kullanamamıştır. Arazileri Araplar tarafından halen kullanılmakta olan Türkmenler mevcuttur. Bu duruma yine Beşir Köyü'nü örnek olarak vermek mümkündür. 1986 yılında boşaltılıp istimlâk edilen Beşir Köyüne Maami-

re ve Al Furrac isimli Arap aşiretleri yerleştirilmiştir. Şuanda bu iki aşirete mensup 115-125 hane Beşir'de (Arap bölgesine yakın kısmında) ikamet etmekte, yerleşimlerine yakın bulunan zirai arazileri kullanmaktadırlar. 38-45. parseller Arapların kullanımında bulunmaktadır.¹⁷

iii. 1975-2003 tarihleri arasındaki dönemde arazileri istimlâk edilmiş ancak bölgelerinden çıkarılmamış Türkmenler de mevcuttur. Bu Türkmenlerden bir kısmı, istimlâk edilmiş arazilerini şu anda kullanabilmektedir, ancak arazilerin mülkiyeti kendilerine ait görünmemektedir. Pek çoğu Arazi Anlaşmazlıkları Dairesine başvuruda bulunmuş, sürecin tamamlanmasını beklemektedirler. Bu duruma Yahyava Köyü örnek olarak gösterilebilir.¹⁸ 1975 yılında alınan karar ile istimlâk edilen Köyün sakinleri yerlerinden edilmemiştir. Kamulaştırılan araziler 60 dönümlük parçalar halinde yeniden parsellenip Türkmen ve Arap nüfusa dağıtılmıştır. 2003 yılından sonra Arap nüfus arazileri terk etmiş. 2010 yılına kadar bu arazilerin eski sahipleri tarafından ekilip biçilmesine Ziraat Bakanlığı tarafından müsaade edilmemiştir. Ancak 2010 yılında köy sakinleri arazilerini ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu arazilerin tapusu Ziraat Bakanlığı'na aittir.

iv. 1975-2003 tarihleri arasındaki dönemde arazileri istimlâk edilmiş ancak yerlerinden edilmemiş Türkmenlerden bir kısmı ise arazilerini kullanamamaktadır. Zirai arazilerde genel itibari ile kullanan Arap nüfus iken, bu durum şehir merkezinde değişiklik göstermektedir. Kerkük Merkez'de Türkmen vatandaşların istimlâk edilen arazileri üzerinde Kürt nüfusunun yerleştiği ve mahalleler oluşturdukları gözlemlenmiştir.¹⁹

Bu duruma Kerkük merkezde ve Leylan ilçesinde sıkça rastlanmaktadır. Bu bölgelerde Türkmen arazileri istimlâk edilmiş, 2003 yılından sonrada üzerinde Kürt nüfusun yaşadığı meskenler inşa edilmiştir. Kördere mevkiinde 2003 sonrası inşa edilmiş mahalle sayısı çoktur.²⁰

Bazı araziler hakkında Mahkeme süreci tamamlanmış ve nihai karar alınarak, mülkiyet vatandaşa geri dönmüş ise de arazinin başkaları tarafından kullanıldığı örnekler yaygındır. Bu konuda resmi kurumlar ise yetersiz kalmaktadır. Mahkeme sürecinin tamamlandığı, tapunun mülkiyetinin Arazi Anlaşmazlığı Mahkemesi tarafından şahsa iade edildiği ve kararın Bağdat'ta bulunan Temyiz mahkemesi tarafından onaylanıp sürecin tamamlandığı bir kısım araziler bu durumdadır. Örneğin bir Türkmen partisi yetkilisinin Kerkük merkezdeki 3 ve 8 dönümlük arazileri bitişik olup bu araziler üzerine Kürtler tarafından yaklaşık 500 adet ev yapılmıştır. 84 dönümlük bir diğer arazinin üzerine yaklaşık 1000 adet ev Kürtler tarafından yapılmıştır. 702 dönümlük bir arazinin üzerine ise yaklaşık 1000 adet ev yapılmıştır.²¹ Bu arazilerin mülkiyet davası temyizden dönmüştür ve arazi sahibi tapu belgesini edinmiştir. Buna rağmen şahısları araziden çıkaramamaktadır. Bu noktada Kerkük'teki mevcut devlet otoritesi yetersiz kalmaktadır.

Nisan 2003'ten sonra ortaya çıkan arazi ve mülk anlaşmazlığı sorununun Irak vatandaşları arasında yaşanan boyutunu ele aldıktan sonra, sorundaki 2003 öncesi varlığını 2003 sonrası yapılan bazı yasal düzenlemelerle daha da karmaşıklaştırılan devlet boyutuna göz atmak gerekmektedir.

Arazi anlaşmazlığını çözmek için 2004 yılında ilk kanun çıkarılmıştır. Bu kanuna göre

re Arazi Anlaşmazlığı Dairesi kurulmuş ve 1968- 2003 tarihleri arasında meydana gelmiş tüm arazi anlaşmazlıklarının çözümlenmesi amaçlanmıştır. 2003 sonrası arazi anlaşmazlıkları bu kanun ve dolayısıyla arazi anlaşmazlığı Dairesi yetki alanına girmemektedir. 2004 yılında hazırlanan kanun 2006 yılında değiştirilmiştir. 2006 yılında yapılan değişikliklere rağmen özellikle tazminat bedellerinin uzun süren adli süreç nedeniyle değer kaybetmesi gibi nedenlerden dolayı tatmin edici olamamıştır. En son olarak bu kanun 2010 yılında değişikliğe uğramıştır²². Bu yasada en çok şikâyet edilen noktalar ise şunlardır:

i. 2006 yılındaki kanunda istimlâk edilen arazinin eski sahibine araziye geri isteyip istemediği soruluyordu. Arazinin istenmediği durumda devlet şahısa tazminat ödemeyi taahhüt etmekteydi. Ancak 2010 yılında yapılan değişiklik ile 2003 öncesi yapılan istimlâk kararlarında meşruluk kabulü ön plana çıkmaktadır. Bu meşruluk çerçevesinde, mahkeme, anlaşmazlıkta istimlâk sonucu el değiştiren arazi üzerinde bugün mülkiyet haklarına sahip devlet kurumlarına öncelik tanımaktadır. Bu bağlamda arazinin eski sahibine değil de yeni sahibi olan devlet kurumuna bu araziye ihtiyaç olup olmadığı sorulmaktadır. Arazi Anlaşmazlığı Dairesi Kerkük Merkez Bürosu'nun da teyit ettiği gibi, devlet kurumlarının, arazi anlaşmazlığında araziye ihtiyaç duyulduğu yönünde beyanda bulunduğu yönündedir.²³ Bu nedenle araziler şahıslara geri dönmemektedir. 2003 öncesi istimlâk kararlarının siyasi niteliği 2010 yılında yapılan değişiklik ile göz ardı edilmiştir, 2003 öncesi yapılmış düzenlemeler ve yöntemler mevcut otorite tarafından kabul edilmiştir.

ii. Devlet kurumlarının arazi anlaşmazlığında arazide öncelik hakkı olmasını sağlayan 2010 tarihli düzenlemenin getirdiği bir başka sorun ise

kurumlarının ihtiyaçlarını açıklamak zorunda olmayışlarıdır. Arazi Anlaşmazlığı Dairesi'ne teslim edilmiş ve buradan mahkemeye sevk edilen çoğu durumda arazinin şahsa dönmesine engelleyecek şekilde kurumlar beyanda bulunmaktadır. Her kurum, arazilere ihtiyaçlarını olduğu beyanını mahkemeye sunmaktadırlar. Ancak bu ihtiyaçlarının ne olduğu ve yapılması planlanan çalışmalara dair bilgi istenmemektedir. Ayrıca mahkeme arazinin bu tarihe kadar kurum tarafından kullanılıp kullanılmadığı yönünde bir tetkikte bulunmamaktadır.²⁴ Örneğin Ziraat Bakanlığı tarafından araştırma merkezi kurulması gerekçesi ile kamulaştırılan 6500 dönümlük bir arazi bu dönemde Saddam Hüseyin'in karısı ve Yardımcısı tarafından ekilip biçilmiştir. 2003 öncesinde istimlâk edilen arazi, istimlâk gerekçesine uygun olarak kullanılmamıştır. Bu arazi bugün Ziraat Bakanlığı'na aittir. Sahibi araziyi geri istemektedir ve durum mahkemededir. Ziraat Bakanlığı arazinin bakanlığa lazım olduğunu belirten bir yazıyı mahkemeye iletmış durumdadır.²⁵ Bu nedenle 2010 sonrası yapılan değişiklik nedeniyle arazinin eski sahibine dönmesi mümkün görünmemektedir. Ancak 2003 yılından bu güne kadar geçen zaman içerisinde bu arazi Ziraat Bakanlığı tarafından kullanılmamıştır.²⁶ Bu ve benzeri durumlar pek çok başka karışıklığı da beraberinde getirmektedir. Örneğin vatandaşın geri istediği istimlâk edilmiş arazinin mülkiyeti Ziraat Bakanlığında görünmektedir, ancak arazi başka vatandaşlar tarafından 2003 yılından sonra kullanılmaya başlanmıştır. Üzerinde mesken edilmiş bu gibi sorunlu arazi Kerkük Merkez'de yoğun olarak bulunmaktadır.

iii. 2010 tarihinde yapılan düzenleme ile ortaya çıkan bir başka şikâyet ise

2003 öncesinde devletin vatandaşlara yaptığı istimlâk bedeli ödemesi hususunda çıkmaktadır. 2006 yılında değiştirilerek yapılan kanuna göre esas, arazide mülkiyet hakkına karar vermede öncelik eski sahibe aitken, 2010 yılındaki kanunda durum değişmiştir. Eğer arazinin eski sahibi arazinin değerinden az veya çok bir istimlâk bedeli almışsa, arazinin eski sahibine dönmesi mümkün değildir.²⁷ İstimlâk bedel ödemesi yapılan vatandaşların istimlâk edilmiş araziler üzerinde hak iddia etmesi bu yasa ile engellenmiştir. Bu yasaya göre, devlet, vatandaşa ödenen miktarı altın ile bugüne göre hesaplayıp, vatandaşa ek ödeme yapacaktır.²⁸ Ancak vatandaşların arazileri geri alması yolu 2010 yasası ile tamamen kapanmıştır. Bu değişiklik ile de 2003 öncesi dönemde uygulanan istimlâk kararlarının yöntemlerinin meşrulaştırıldığı görülmektedir.

iv. 2004, 2006 ve 2010 yılında hazırlanan arazi Anlaşmazlığı ile ilgili yasaların ortaya çıkardığı sorunlar dışında, Bağdat'ta bulunan Arazi Anlaşmazlığı Temyiz Mahkemesi'nin işleyişinin yavaş olmasının meydana getirdiği sorunlarda bulunmaktadır. Adli süreç oldukça yavaş ilerlemektedir. Şu ana kadar karara bağlanmış dava sayısı toplam dava sayısına oranla sınırlıdır.²⁹

KERKÜK'E BAĞLI NAHIYE VE KÖYLERDE ARAZİ GASPI VE MÜLKİYET SORUNLARINA İLİŞKİN TESPİTLER

Tazehurmatu

Kerkük-Bağdat yolu üzerindeki önemli Türkmen yerleşimlerinden biri olan Tazehurmatu'da arazi konusunda Türkmenlerin yaşadığı sorunlar Ahmed Hasan Bekir döneminde başlamıştır. Bu dönemde devletin Türkmenlere kendilerini nüfusa Arap olarak

kaydettirmeleri halinde topraklarına el konulmayacağı konusunda telkinde bulunulduğu bilinmektedir. Tazehurmatu, Araplaştırma politikasının uygulama bölgelerinden biri olmuştur. 2000 yılında dahi bu tür uygulamalar sürmüş, Arap olmayanlara ev verilmemiş ve insanlar isim ve kimlik değiştirmek zorunda bırakılmıştır. Arazi konusunda Türkmenlere yönelik olarak devlet tarafından yapılan haksızlıkların yoğunlaştığı yıllarda, 1981'de siyasi sebeplerden ötürü 12 kişi idam edilmiş ve mülklerine devlet tarafından el konulmuştur. Ayrıca, bu kişilerin yakınlarının mülk sahibi olamayacağına dair bir hüküm de getirildiğinden dolayı bu kişiler kendi mal ve mülklerini Arap komşularının üzerlerine yapmışlardır. Tazehurmatu'da devletin bu tür politikaları sonucu 10.000 dönüm araziden 3000 dönümüne el konulmuş ve Araplara dağıtılmıştır. Saddam devrildikten sonra, Tazehurmatu'ya yerleştirilen Arapların kaçtığı söylenmektedir. Türkmenler kendi arazileri üzerindeki mülkiyetlerinin yasal olarak da tanınması amacıyla Bağdat'taki mahkemeye şikâyet dilekçeleri sunmuşlardır; ancak bu hususta henüz bir gelişme olmamıştır.³⁰

Beşir

Beşir Köyü 1986 yılında tamamen boşaltılmış, araziler de kamulaştırılmıştır. Yerlerinden edilen bölge sakinleri Irak'ta 32 bölgeye dağıtılmıştır. (Müca, Kut, Erbil, Nasriye, Nefef, Ramadi, Havic, Riyah, Hab, Abbasi vs.) İstimlâk edilen arazilere devlet teşviki ile konutlar yapılmış ve Maamire ve Al Furrac aşiretleri (Arap) Beşir'e yerleştirilmiştir. 2004 yılından itibaren geri dönüşler başlamıştır. Şu anda bu iki aşirete mensup 115-125 hane Beşir'de ikamet etmekte, yerleşimlerine yakın bulunan zirai arazileri kullanmaktadırlar.

Yayçı

1987'de Yayçı ve ona bağlı köyler boşaltılıp devlet tarafından istimlâk edilmiştir. 2003'den sonra Türkmenler geri dönüp arazilerine tekrar yerleşmiş ve Yayçı'da nahiye idaresi kur-

muşlardır. Yayçı Nahiye Meclisinde şu an itibariyle 18 sandalye eşit olarak Türkmenler, Kürtler ve Araplar arasında paylaştırılmıştır.

Bulova

Bulova'nın 22.5.1980 tarihli bir karar ile hükümet tarafından dağıtılmıştır.³¹ Bulova Kerkük'ün yaklaşık 10 km batısında kalmaktadır. Güneyinde petrol şirketinin arazileri bulunan köyün kuzeyinde ise Eski Tisin ve Yayçı bulunmaktadır. Bulova'da 1980'de 110 hane olduğu belirtilmiştir. Köy, 2003'den sonra tekrar kurulmuştur. 2010 itibariyle Bulova'da 950 ailenin ikamet ettiği ifade edilmektedir. Bulova arazisi 15. Mukataa (parsel) olarak geçmektedir ve 5000 dönümdür. Buradaki arazi anlaşmazlığında Türkmenler esas olarak Araplarla karşı karşıyadır. Civarda Kızılyar Köyü hariç Kürt nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir yer yoktur. Bulova'da 950 ailenin hepsinin davası olduğu ifade edilmektedir.³²

Türkalan

Türkalan Köyü'nde 1987 yılında 500 Türkmen aile yerlerinden edilmiştir.³³ Bu aileler Kadisiye, Saddam, Zihar, Yarmuk, Benislava, Erbil ve Ramadiye'ye gönderilmiştir. Türkalan'daki toprakları ise devlet tarafından kamulaştırılmıştır. Araziler devlet tarafından yeninde parsellenerek buraya Irak'ın başka yerlerinden getirilen Araplara dağılmıştır. 2003 yılında yerlerinden edilen ailelerin çoğu Türkalan'a geri dönmüştür. Araplar toplu geri dönüşlerden ürkererek Türkalan'ı terk etmiştir. Araplara ait olan evler yıkılmış, Türkmenler kendi evlerini yeniden inşa etmiştir. Yaklaşık olarak Türkalan'da 1000-1200 aile, takriben 5000 nüfus yaşamaktadır.

Türkalan'da kamulaştırılan arazi 25. Parsel'in bir kısmıdır. Bu parselin ortasından Tikrit Caddesi geçmektedir. Tikrit Caddesi'nin sol tarafı kamulaştırılmamıştır. Sağ tarafı ise kamulaştırılıp Araplara dağıtılmıştır. 2003 sonrası bölgeyi terk etmeyip kalan Ubeydi isimli Arap aşireti bugün 1000 dönüm kadar araziyi

hala kullanılmaktadır. Bu arazi Türkalan merkeze yaklaşık 4 km uzaklıktadır. 25. Parsel'deki arazide Arazi ve Mülk Anlaşmazlıkları Dairesi'ne bildirilen dava açıklan araziler toplamda 10.000 dönümdür. Ziraat Bakanlığı'na ait olarak görünen arazilerin akıbeti için gerekli yazışmalar ve süreç başlatılmıştır, ancak Ziraat Bakanlığı, Bağdat'taki komisyona sözü edilen arazinin 2003 öncesi dönemde, iktidar tarafından siyasi gerekçeler ile istimlak edilmediği yönünde kanaatini yazılı olarak bildirmiştir.³⁴ Bu iddianın gerekçesi ise devlet tarafından tapu kayıtlarındaki değişikliğinin Mart 2000'de gerçekleştirilmesidir. Ancak Türkalan'daki ailelerin çıkarılması edilmesi ve arazilerinin ellerinden alınması olayı 1987 yılında gerçekleşmiştir. Bu olaylar vuku bulduğunda, yerlerinden edilen ailelerin istimlak bedeli ödenmeksizin yıkılmıştır. Ziraat Bakanlığı ile Türkalan sakinleri Türkmenler arasındaki anlaşmazlığa sebep olan araziler zirai arazilerdir, ancak hâlihazırda Ziraat Bakanlığı tarafından kullanılmamaktadır. 2003 öncesi dönemde de Ziraat Bakanlığı tarafından kullanılmadığı beyan edilmiştir. Bu nedenle, Türkalan'da arazi konusunda mağdur olan Türkmenler devlet tarafından istimlak edilmiş arazilerini ve şu anda Ziraat Bakanlığı'nın üzerinde hak iddia ettiği zirai arazilerin geri dönmesi ile 1987 yılında yıkılan evlerinin tazminini talep etmektedirler.

Leylan

Kerkük Merkez ilçesine bağlı Leylan Nahiyesi'nde tüm zirai arazileri 1975 yılında istimlak edilmiştir. İstimlak edilen araziler içerisinde sadece Tokmaklı Köyü, Kerkük merkeze göç ettirilmiştir. Tokmaklı Köyü'nden göç ettirilen aile sayısı takriben 250'dir. Bu ailelerden ancak 5-6 aile geri dönüş yapmıştır. Tokmaklı Köyü sakinlerinin 30 hane Arap, 6 hane Kürt ve 5-6 hane Türkmen'dir. Leylan'ın Arap Köyleri ise şunlardır: 125 hane ile Yarımca Köyü, 35 hane ile Ricabet Köyü, 30-35 hane Karalı, 30-35 hane ile Vataniyye (bahsi geçen Tokmaklı Köyü. Vataniyye (Tokmaklı) Köyü hariç diğer köyler "yerli Arap köyleri"dir.³⁵

2003 tarihinden sonra pek çok Arap Leylan'ı terk etmiştir. Ancak Leylan'da çoğu Türkmen arazilerini kullanmamaktadır. Leylan'ın mahalleleri, Yukarı Mahalle, Aşağı Mahalle, Çukur Mahallesi, Berteke Mahallesi, Bahar Mahallesi, Asriye Mahallesi, Şurtalar Mahallesi ve Nevruz Mahallesi'dir. Bu mahallelerden Asriye Mahallesi, 1975 yılında yapılan istimlakten önce zirai arazilerden oluşmaktadır. Ancak istimlak kararından sonra buraya imar izni verilmiş ve konut yapılmıştır. Yapılan konutlara Arap nüfus yerleştirilmiş, ancak Arap nüfus burada uzun süre ikamet etmemiş ve bir süre sonra terk etmiştir. Terk edilen konutlara ise 1982-1983 yıllarında Kürt nüfus yerleşmiştir. Nevruz Mahallesi'nde ise yaşayan sakinlerin etnik kökenleri %50 Kürt, %50 Türkmen şeklindedir.

Leylan'a bağlı yaklaşık 40-45 köy mevcuttur. Bu köylerden pek çoğu Kürt köyüdür, tapuları da mevcut değildir. Ancak bu köylerde ikamet eden olmadığı belirtilmiştir. Leylan Nahiyesi'nde nüfus ile ilgili olarak rakamlara dayanan bir karışıklık mevcuttur. Leylan Nahiyesi'ne kayıtlı nüfus 95,000 olarak görünmektedir. Ancak Leylan Nahiyesi'nde filen ikamet eden kişi sayısı yaklaşık 13,000 civarındadır. Kayıtlı nüfusta görünen bu farklılık gıda kartesi sayısı ile netleşmektedir. Leylan Nahiyesi'ne kayıtlı gıda kartesi sayısı ise 12,750'dir. Bu sayının 6,000 civarı Türkmen, 3,000 civarı Kürt ve 2,000 civarı ise Arap'tır.³⁶ Leylan'dan sözlü olarak alınan bu rakamların yine verilen sözlü beyana göre nüfusta görülen farklılık sayım ve seçimler nedeniyle meydana gelmiştir. Leylan'da kayıtlı görünen nüfusun nedeni oluşturulmuş ancak ikamet edilmeyen bu köylerden kaynaklanmaktadır.

Leylan'da istimlak yolu ile el konulmuş arazilerden bir kısmının üzerine kamu binaları ve konutlar inşa edilmiştir. 1975 yılında istimlak edildikten sonra, 1985-1987 yılları arasında üzerine Spor Salonu yapılmıştır. Şu anda bu Spor Salonu mesken haline getirilmiştir ve 18 Kürt aile ikamet etmektedir. Öte yandan, Baas Parti Binası ise benzer bir şekilde mes-

kene dönüştürülmüştür. 8-9 Kürt aile burada ikamet etmektedir. Ayrıca KDP'nin de bürosu burada bulunmaktadır. 2003 yılından önce Belediye binası olarak kullanılan yapı, 2003 yılından sonra ABD kuvvetleri tarafından boşaltılmış ve şu anda KYB bürosu olarak kullanılmaktadır.³⁷ 2003 yılından önce Leylan'ın Kadisiye bölgesindeki araziler Belediye arazisi olduğu belirtilmiştir. Bu arazilerde bugün konutlar inşa edilmiştir. Kürt nüfus ikamet etmektedir.³⁸

Yahyava

250 ev bulunan Yahyava'nın nüfusu yaklaşık 1,500 civarındadır. 5,000-6,000 dönüm civarında zirai arazileri bulunmaktadır. 1975 tarihinde Devrim Komuta Konseyi tarafından alınan 369 sayılı karar ile bu arazinin 3,000-4,000 dönümü istimlak edilmiştir. 150 adet dava açılmıştır. Bu davalardan henüz bir sonuç alınamamıştır.³⁹

SONUÇ

Kerkük'teki arazi anlaşmazlıklarına dair bu saha araştırmasının sonucunda genel anlamda aşağıdaki tespitleri yapmak mümkündür.

1. Kerkük'teki arazi anlaşmazlıklarının kökeninde 1968'de iktidara gelen Baas Partisi'nin Araplaştırma politikası bulunmaktadır. Bu politika Baas Partisi'nin "öteki" olarak belirlediği ve asimile etmeye çalıştığı etnik ve mezhepsel grupların iç bütünlüğünü, yerinden etme uygulamaları yoluyla sarsmasını sağlamıştır. Kerkük bu bakımdan "Araplaştırma" politikasının hedefi olmuştur. Araplaştırma politikasının ve şehirleşme olgusunun etkisiyle Kerkük, 2000'li yıllar itibarıyla üç unsurun (Türkmen, Kürt, Arap) yaşadığı bir şehir haline gelmiştir.

2. Kerkük'te arazi anlaşmazlıkları, devletin Devrim Komuta Konseyi, Parlamento ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği vasıtasıyla çıkardığı kararlar neticesinde Kerkük civarındaki köyleri ve zirai arazileri boşaltıp

istimlak etmesi ve Kerkük'ün içerisindeki yerleşim yerlerini yeni bir iskân planına tabi tutarak kamulaştırması uygulamaları sonucu somut olarak başlamıştır. Bu uygulamalar 1980'lerde hız kazanmıştır. Bilindiği üzere 1980'lerde İran-Irak Savaşı ve Kürt Ayaklanması gibi önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu olağanüstü durumda Irak rejimi öteki olarak belirlediği unsurların bir yerde yoğunlaşmasını engellemek amacıyla köy boşaltma ve şehirlere yerleştirme gibi uygulamalara girişmiştir. Kerkük de bundan nasibini almıştır. Köylerde yapılan görüşmelerde, köylülerin arazilerine el konulduktan sonra Arap bölgelerine gönderildiği ve Kerkük köylerine de Şii Arapların getirildiği ifade edilmiştir.

3. 2003 sonrasında durum değişmiştir. Kerkük'ten gönderilen Kürt ve Türkmenlerin geri dönmesi söz konusu olmuş ve gerçekleşmiştir. Ancak bu noktada Kürt siyasi partiler Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) mevcut sorunu büyütecek hamlelerde bulunmuşlardır. Eski rejimin tapu kayıtlarının 2003 yılında Tapu Dairesinin olduğu bina ile beraber yakılması bu hususta en önemli gelişmedir. Bundan sonra Kerkük'te kamu binalarının ve arazilere dair anlaşmazlık ve gasplar hızla artmış ve bugüne kadar çözümsüz kalmıştır. Öte yandan 140. Madde konusunda siyasi tarafların ortak bir irade gösteremeyişi de bu konudaki çözümsüzlüğü derinleştirmiştir. Arazi konusundaki bu çözümsüzlük, Kerkük petrol bölgelerinin geleceği ve Kerkük'ün Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ne mi yoksa Merkezi Yönetimi'ne mi bağlanacağı konusundaki tartışma ile bağlantılıdır. Bu bağlamda sorunun çözümü siyasi nedenlerden ötürü zorlaşmaktadır.

4. Kerkük'teki arazi anlaşmazlıkları sorunu çok boyutlu bir hal almıştır. Bir yanda Türkmenlerin Baas döneminde kaybettikleri arazilerinin mülkiyetlerini üzerlerine alma girişimleri söz konusudur. Diğer yanda ise Kuzey Irak'taki Bölgesel Yönetimin Kerkük'ü kendi bölgesine dâhil etme çabasının bir ayağı arazi

ve mülk tecavüzleri üzerinde ilerlemektedir. Dolayısıyla Türkmenler, el konulan arazilerinin mülkiyeti bakımından hem merkezi hükümet hem de KDP ve KYB ile anlaşmazlık halindedir.

Bu tespitlerden hareketle, Kerkük'teki arazi anlaşmazlıkları sorunu, Irak'taki tartışmalı bölgeler sorunu bağlamında bir siyasi mesele olarak nitelendirilebilir. Hukuksal süreç ilerleyip, mahkemeler toprakların eski sahiplerine döndürülmesi kararını alsa bile, bu kararın gereğini uygulayabilmek bugün itibarıyla Kerkük'te bir siyasi irade gerektirecektir. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak aşağıdaki çıkarımları yapmak mümkündür:

1. Kürt siyasi aktörler 2003'den beri Kerkük'e Kürt yerleşimini teşvik etmekte ve bunu Kerkük'ü Bölgesel Yönetim sınırları içine dahil edebilmek için bir araç olarak kullanmaktadır. Bu doğrultuda KDP ve KYB'nin Kürt ailelere para vererek Kerkük'e yerleşmeleri konusunda baskı yaptıkları bilinmektedir. 2002-2007 arası Kerkük'te Kürt yerleşimlerinin doğal olmayan bir hızda büyümesi bunun somut bir örneğidir. Yapılan görüşmelerde, Kerkük'e yerleştirilen Kürt nüfus arasında İran, Suriye ve hatta Türkiye'den de Kürtlerin bulunduğu ifade edilmiştir. 140. Madde kapsamında, nüfus konusundaki çoğunluğun, sayımı ve referandum gerçekleştirildiği takdirde, Kerkük üzerindeki Kürt iddialarına somut bir destek sağlayacağı gerçeği göz önünde bulundurulduğunda Kürtlerin arazi anlaşmazlıkları konusunda uzlaşmacı bir tutum içine girecekleri beklenmemektedir. Hâlihazırda 140. Madde üzerine tartışmalar sona ermemiştir. Öte yandan Kerkük'teki 2003 öncesi ikamet eden Kürt nüfus bakımından da çeşitli sıkıntılar bulunmaktadır. Bu nüfus Kerkük'te yaşamaya devam ettiğinden, 2003 sonrası gelenler ile aralarında ayrılıklar görülmektedir. Ayrıca, Kerkük nüfusunun hızla artması ile birlikte

ortaya çıkan işsizlik, mesken, ekonomik ve güvenlik sorunları ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu bağlamda Kürt nüfus bakımından da süreç çeşitli sıkıntıları beraberinde getirmiştir.

2. Merkezi hükümetin Kerkük'teki arazi anlaşmazlıklarına dair inisiyatif almaya isteksiz olduğu ve sürecin dışında kalmayı tercih ettiği görülmektedir. Merkezi Yönetimin bu güne kadar yaptığı açıklamaları sınırlı irade beyanı olarak değerlendirmek mümkündür. Kerkük'ün merkeze bağlı kalması konusundaki beyanlar bu bağlamda değerlendirilebilir. Ancak arazi çerçevesinde ilerleyen süreçte aktif bir rol oynadıklarını söylemek mümkün değildir. Merkezi Yönetim sorunun çözümünü istemektedir, ancak bu konuda çözüm arayışı içerisinde olmaktan ziyade sunulanlar arasında pazarlık yapma eğiliminde görünmektedir. Yeni hükümet döneminde Merkezi Yönetimin bu konuda daha aktif bir rol oynayıp oynamayacağı bu bakımdan önemlidir.

3. Türkmenler kurulan mahkemelerde haklarını aramak yoluna gitmişlerdir. Ancak, hukuksal mecrada güç bela ilerleyen süreç bir karar alınması neticesini verse bile bu kararların uygulanmasını sağlayacak siyasi irade mevcut değildir. Hukuk dışı kullanımların tespiti durumunda başvuru otoriteler bu konuda yetersiz kalmaktadır. Bu durum vatandaşlar ile Kerkük yönetimi arasında güvensizliğin kalıcı bir hasar almasına neden olmaktadır. Öte yandan geniş Türkmen arazileri üzerine hemen hemen bir semt büyüklüğünde kurulan yerleşimlerin boşaltılması her geçen gün güçleşmekte, hak sahiplerinin mağduriyeti kalıcı bir hal kazanmaktadır. Bu bağlamda, demografik açıdan 2003 öncesi döneme dönülmesi talebi de imkânsız hale gelmektedir. Yasal olmayan yollarla oluşturulmuş yerleşim yerlerinin geriye dönüşü bu bakımdan oldukça zor görünmektedir. Kerkük'teki mağdurların pek çoğu da bu konudaki endişeyi paylaşmaktadır.

DİPNOTLAR

- 1 Irak Türkmen Cephesi Siyasi Dairesi ve Irak Türkmen Meclisi üyeleri ile görüşme, Kerkük, 2 Kasım 2010.
- 2 Irak Türkmen Meclisi üyeleri ile görüşme, Kerkük, 2 Kasım 2010.
- 3 Kerkük Merkez Mülk Anlaşmazlıkları Dairesi yetkilileri ile yapılan görüşme, Kerkük, 8 Kasım 2010.
- 4 Global IDP(2004)*Profile of International Displacement*, syf. 7.
- 5 Brancati, David (2004) *Can Federalism Stabilize Iraq*, The Washington Quarterly. US Department of State, *Focus on: Human Rights in Saddam's Iraq, The Violent Coercion and Repression of the Iraqi People*, the Foreign & Commonwealth Office, *A Report on the Human Cost of Saddam's Policies*, November 2002.
- 6 Human Rights Watch(2003)*Iraq Forcible Expulsion of Ethnic Minorities*, New York, syf. 2
- 7 Beşir Köyü halkı ile görüşme, Tazehurmatu, Kerkük, 3 Kasım 2010.
- 8 Yahyava Köyü halkı ile görüşme, Kerkük, 6 Kasım 2010.
- 9 Leylan Nahiyesi yetkilileri ile yapılan görüşme, Kerkük, 6 Kasım 2010.
- 10 Kerkük İl Meclisi üyeleri ile görüşme, Kerkük, 7 Kasım 2010.
- 11 Irak Türkmen Meclisi yetkilileri ile görüşme, Kerkük, 2 Kasım 2010.
- 12 Irak Türkmen Cephesi internet sitesi, <http://www.kerkuk.net/kurumsal/?dil=1055&metin=7>.
- 13 Irak Türkmen Meclisi yetkilileri ile görüşme, Kerkük, 2 Kasım 2010
- 14 Kerkük Merkez Mülk Anlaşmazlıkları Dairesi yetkilileri ile görüşme, Kerkük, 8 Kasım 2010.
- 15 Burada bahsedilen Araplar, 1975-2003 yılları arasında Kerkük'e devlet tarafından göç ettirilen Arap nüfustur. Kerkük'ün yerlisi olarak adlandırılan ve kabul edilen bir Arap nüfusu da mevcuttur.
- 16 Beşir Köyü halkı ile görüşme, Tazehurmatu-Kerkük, 3 Kasım 2010.
- 17 Beşir Köyü halkı ile görüşme, Tazehurmatu-Kerkük, 3 Kasım 2010.
- 18 Yahyava Köyü halkı ile görüşme, Kerkük, 6 Kasım 2010.
- 19 Kerkük İl Meclisi üyeleri ile görüşme, Kerkük, 7 Kasım 2010.
- 20 Kördere Köyü halkı ile yapılan görüşme, 5 Kasım 2010.
- 21 Kerkük İl Meclisi üyeleri ile görüşme, Kerkük, 7 Kasım 2010.
- 22 Kerkük Merkez Mülk Anlaşmazlıkları Dairesi yetkilileri ile yapılan görüşme, Kerkük, 8 Kasım 2010.
- 23 Kerkük Merkez Mülk Anlaşmazlıkları Dairesi yetkilileri ile yapılan görüşme, Kerkük, 8 Kasım 2010.
- 24 Kerkük Merkez Mülk Anlaşmazlıkları Dairesi yetkilileri ile yapılan görüşme, Kerkük, 8 Kasım 2010.
- 25 Kerkük İl Meclisi üyeleri ile görüşme, Kerkük, 7 Kasım 2010.
- 26 Kerkük İl Meclisi üyeleri ile görüşme, Kerkük, 7 Kasım 2010.
- 27 Kerkük Merkez Mülk Anlaşmazlıkları Dairesi yetkilileri ile yapılan görüşme, Kerkük, 8 Kasım 2010.
- 28 Kerkük Merkez Mülk Anlaşmazlıkları Dairesi yetkilileri ile yapılan görüşme, Kerkük, 8 Kasım 2010.
- 29 Kerküklü avukatlarla yapılan görüşme Kerkük,4 Kasım 2010.
- 30 Tazehurmatu halkı ile görüşme, Kerkük, 3 Kasım 2010.
- 31 Bulova Köyü halkı ile görüşme, Kerkük, 6 Kasım 2010.

- 32 Bulova Köyü halkı ile görüşme, Kerkük, 6 Kasım 2010.
- 33 Türkalan Köyü halkı ile görüşme, Kerkük, 3 Kasım 2010.
- 34 Türkalan Köyü halkı ile görüşme, Kerkük, 3 Kasım 2010.
- 35 Leylan Nahiyesi yetkilileri ile yapılan görüşme, Kerkük, 6 Kasım 2010.
- 36 Leylan Nahiyesi yetkilileri ile yapılan görüşme, Kerkük, 6 Kasım 2010.
- 37 Leylan Nahiyesi yetkilileri ile yapılan görüşme, Kerkük, 6 Kasım 2010.
- 38 Leylan Nahiyesi yetkilileri ile yapılan görüşme, Kerkük, 6 Kasım 2010.
- 39 Yahyava Köyü halkı ile görüşme, Kerkük, 6 Kasım 2010.

ORSAM AKADEMİK KADROSU

Hasan Kanbolat	Başkan
E. Tümğ. Armağan Kuloğlu	Başdanışman
Habib Hüzmüzlü	Ortadoğu Danışmanı
Doç. Dr. Özlem Tür	Danışman & Ortadoğu Etütleri Editörü, ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Harun Öztürkler	Ortadoğu Ekonomileri Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Veysel Ayhan	Basra Körfezi Danışmanı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi U.İ.B.
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	Ortadoğu Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin	Ortadoğu Danışmanı
Dr. Didem Danış	Danışman, Göç ve Iraklı Mülteciler
Dr. İlyas Kamalov	Avrasya Danışmanı
Bayram Sinkaya	Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ/Atatürk Üniversitesi Araştırma Görevlisi
Bilgay Duman	Ortadoğu Uzmanı
Ogün Duru	Yönetici Editör
Oytun Orhan	Ortadoğu Uzmanı
Sercan Doğan	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Selen Tonkuş	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nebahat Tanriverdi.O	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nazlı Ayhan	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Uğur Çil	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu

ORSAM Su Araştırmaları Programı

Dr. Tuğba Evrim Maden	Hidroplitik Uzmanı
Dr. Seyfi Kılıç	Hidroplitik Uzmanı
Alper Almaz	Hidroplitik Uzman Yardımcısı

ORSAM DANIŞMA KURULU

Dr. İsmet Abdülmecid	Irak Danıştay Eski Başkanı
Prof. Dr. Muhamad Al Hamdani	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı
Prof. Dr. Hayati Aktaş	KATÜ Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Dorayd A. Noori	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı Yardımcısı
Hasan Alsancak	BP & BTC Türkiye, Enerji Güvenliği Direktörü
Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Ahat Andican	Devlet Eski Bakanı, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Prof. Dr. Mustafa Aydın	Kadir Has Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Ali Arslan	İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü
Doç. Dr. Ersel Aydınlı	Bilkent Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Doç. Dr. Veysel Ayhan	Abant İzzet Baysal Üniv. U.İ.B., ORSAM Danışmanı
Prof. Dr. Hüseyin Bağcı	ODTÜ U.İ.B. Başkanı
İtir Bağdadi	İzmir Ekonomi Üniversitesi U.İ.B. ve AB Bölümü
Prof. Dr. İdris Bal	Polis Akademisi ve Turgut Özal Üniversitesi U.İ.B.
Kemal Beyatlı	Irak Türkmen Basın Konseyi Başkanı
Barbaros Binicioğlu	ORSAM Danışmanı
Prof. Dr. Ali Birinci	Türk Tarih Kurumu Başkanı
Doç. Dr. Mustafa Budak	Başbakanlık Devlet Arşivleri Gen. Md. Yrd
E. Hava Orgeral Ergin Celasin	23. Hava Kuvvetleri Komutanı
Doç. Dr. Mitat Çelikpala	Kadir Has Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya	İstanbul Şehir Üniversitesi Rektörü
Dr. Didem Danış	ORSAM Danışmanı, Galatasaray Üniv. Sosyoloji Bölümü
Prof. Dr. Volkan Ediger	İzmir Ekonomi Üniversitesi Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Cezmi Eraslan	Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı
Prof. Dr. Çağrı Erhan	Ankara Üniversitesi S.B.F. Öğretim Üyesi ve ATAUM Müdürü
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Danışmanı, Ahi Evren Üniv. U.İ.B. Başkanı

Dr. Amer Hasan Fayyadh
Osman Göksele
Timur Göksele
Numan Hazar
Habib Hüzmüzlü
Doç. Dr. Pınar İpek
Dr. İlyas Kamalov
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar
Arslan Kaya
Doç. Dr. Şenol Kantarcı
Dr. Hicran Kazancı
İzzettin Kerküklü
Doç. Dr. Mustafa Kibaroğlu
Musa Kulaklıkaya
E. Tümgeneral Armağan Kuloğlu
Doç. Dr. Erol Kurubaş
Prof. Dr. Mosa Aziz Al-Mosawa
Prof. Dr. Mahir Nakip
Doç. Dr. Tank Oğuzlu
Murat Özçelik
Doç. Dr. Harun Öztürkler
Prof. Dr. Çınar Özen
Dr. Bahadır Pehlivantürk
Prof. Dr. Suphi Saatçi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin
Doç. Dr. İbrahim Sirkeci
Bayram Sinkaya
Mehmet Şüküroğlu
Doç. Dr. Oktay Tanrısever
Prof. Dr. Erol Taymaz
Prof. Dr. Sabri Tekir
Doç. Dr. Özlem Tür
Prof. Dr. Türel Yılmaz

Bağdat Üniv. Siyaset Bilimi Fakültesi Dekanı
BTC ve NABUCCO Koordinatörü
Beyrut Amerikan Üniversitesi Öğretim Üyesi
Emekli Büyükelçi
ORSAM Danışmanı
Bilkent Üniversitesi U.İ.B.
Avrasya Danışmanı
Bilkent Üniversitesi U.İ.B.
KPMG, Yeminli Mali Müşavir
Kırıkkale Üniversitesi İ.İ.B.F
ITC Ankara Temsilciliği Dış İlişkiler Sorumlusu
Kerkük Vakfı Başkanı
Bilkent Üniversitesi U.İ.B.
Türkiye Cumhuriyeti Nouakchott Büyükelçisi (Moritanya İslam Cumhuriyeti)
ORSAM Başkan Danışmanı
Kırıkkale Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Bağdat Üniversitesi Rektörü
Ahmet Yesevi Üniversitesi Rektör Vekili
Bilkent Üniversitesi U.İ.B.
Türkiye Cumhuriyeti Bağdat Büyükelçisi
ORSAM Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniv. E.B.
Ankara Üniv. S. B. Enstitüsü Müdürü
Hacettepe Üniversitesi U.İ.B.
Kerkük Vakfı Genel Sekreteri
Ortadoğu Danışmanı, Gazi Üniversitesi U.İ.B.
Regent's College, Londra, Birleşik Krallık
ORSAM Danışmanı, ODTÜ
Enerji Uzmanı
ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü Rektör Yrd.
İzmir Üniversitesi İ.İ.B.F. Dekanı
ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
Kırşehir Üniversitesi İ.İ.B.F.

ORTADOĞU ETÜTLERİ YAYIN KURULU

Meliha Benli Altunışık
Bülent Aras
Tayyar Arı
İlker Aytürk
Recep Boztemur
Katerina Dalacoura
F. Gregory Gause
Fawaz Gerges
Ahmet K. Han
Raymond Hinnebusch
Rosemary Hollis
Bahgat Korany
Peter Mandaville
Emma Murphy

ODTÜ
Işık Üniversitesi
Uludağ Üniversitesi
Bilkent Üniversitesi
ODTÜ
Londra Ekonomi Üniversitesi
Vermont Üniversitesi, ABD
Londra Ekonomi Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi
St. Andrews Üniversitesi, Birleşik Krallık
City Üniversitesi, Birleşik Krallık
Durham Üniversitesi, Birleşik Krallık
George Mason Üniversitesi, ABD
Durham Üniversitesi, Birleşik Krallık

ORTADOĞU ANALİZ YAYIN KURULU

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık
Hasan Kanbolat
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen

ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
ORSAM Başkanı
Bilkent Üniversitesi U.İ.B.
ORSAM Danışmanı, Ahi Evran Üniv. U.İ.B. Başkanı

Mithatpaşa Caddesi 46/4 Kızılay/Ankara
Tel: 0(312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48
www.orsam.org.tr, orsam@orsam.org.tr